

İKTİSADİ AÇIDAN EĞİTİM Yrd.Doç.Dr. Ramazan KILIÇ*

ÖZET

Bu çalışmada, iktisadi açıdan eğitim mal hizmetinin özellikleri ele alınarak, eğitimin iktisadi düşünce tarihi içindeki önemi, eğitimin üretim ve tüketim özellikleri ile eğitim arz ve talebi ele alınarak incelenmiştir.

ABSTRACT

in this study, the characteristics of education as a goods or service have been examined. From the history of economic thought the production and consumption characteristics of education and the supply and demand of education have been examined.

İKTİSADİ AÇIDAN EĞİTİM

İktisadi açıdan eğitimin önemi ile ilgili araştırmalar 1960'lı yıllardan sonra giderek artmıştır. Bunun temel nedeni, iktisadi kalkınma ile eğitim arasında doğru yönlü bir ilişkinin olduğu görüşünün genel kabul görmesidir.¹ Ülkelerin kalkınmasında sermaye birikiminin rolü % 30 iken, eğitim, bilgi ve teknolojinin rolü ise % 70 olarak kabul hesaplanmıştır.² Ancak; eğitimin

*Dumlupınar Üniversitesi, İ.İ.B.F. Öğretim Üyesi

¹ Mehtap TUNÇ, "Türkiye'de Eğitimin Ekonomik Kalkınmaya Etkisi", D.E.U. İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt:8, Sayı:II, 1993, s.2-7.; C.Hendricus BOS, "İktisadi Gelişimde Eğitimin Yeri ve Değeri", Ekonomik Gelişmeyi Hızlandıran Elken Olarak Eğitim Adlı Konferans, İstanbul, 1966, s.65-66.; Alexander KING, "Eğitim, Toplum ve Gelişim", Ekonomik Gelişmeyi Hızlandıran Elken Olarak Eğitim Adlı Konferans, İstanbul, 1996, s.62-63.; Ziya BURSALIOĞLU, Eğitim Yöneticisinin Sistemi Değerlendirmesi, A.Ü. Eğitim Fakültesi, Yayın No:72, Ankara, 1978, s.2.

² Ramazan ÇETİNDAGLI, "2000'li Yılları Gözetken", Yeni Türkiye Dergisi, Eğitim Özel Sayısı, Yıl:2, Sayı:7, Ocak-Şubat 1996, s.96.; Numan COŞAR, Türkiye'de Eğitim ve Eğitim Harcamaları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1988, s.26.

kalkınma üzerindeki etkisi, ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre değişmektedir.'

Başta A. Smith, A. Marshall ve J.S. Mili gibi ünlü iktisatçılar olmak üzere bir çok iktisatçı eğitimin kalkınmaya etkisi, eğitim-yatırım ilişkisi ve eğitimin nasıl finanse edilmesi gerektiği üzerinde durmuşlardır.¹

Bu alanda yapılan araştırmalar eğitim ekonomisi içerisinde yer alan geniş bir alan kapsamaktadır. Eğitim ekonomisi; "toplumsal yapı, ekonomik değişime ve bireyin kazandığı bilgi ve beceriler arasındaki temel ilişkileri araştırmaktadır". Eğitim ekonomisi kapsamı içerisinde gelir dağılımının yanı sıra, kamu finansmanı çerçevesinde kamu eğitimi de incelenmektedir.²

Bu iktisatçılar, eğitim ekonomisi içerisinde "insan sermayesi" (Human Capital) kavramını da geliştirmişlerdir. İnsan sermayesi kavramı, eğitim ve yetiştirmeden başka, emeğin verimlilik ve kalitesini artırarak gelecekte gelir düzeyini olumlu etkileyecek tüm faaliyetleri de kapsamaktadır.³ Bu çerçevede eğitim en önemli yatırımlardan birisi olarak kabul edilebilir.⁴

İktisatta önemli bir yere sahip olan yatırım ve tüketim kavramları birbirlerinden kesin olarak ayrılmasalar da aralarında bazı farklar bulunmaktadır. Tüketim kısa süreli yararlar sağlayan mal ve hizmetlerin satın alınması veya kullanılması anlamına gelir, yatırım ise, daha uzun süreli yararlar sağlayan değerlerin mülkiyeti anlamına gelmektedir. Eğitim ile yatırım arasındaki diğer bir fark ta üretim kapasitesini arttırmak bakımından olmaktadır. Yatırımlar, üretim kapasitesini doğrudan artırırken, tüketimin üretim kapasitesini artırma etkisi daha azdır.

Bu çerçevede eğitimi hem yatırım hem de tüketim malı olarak ele almak mümkündür. Ayrıca, eğitim harcamaları yatırım carileri olarak adlandırılmaktadır. Yatırım carileri, milli gelir düzeyini ve üretim kapasitesini uzun dönemde arttıran harcamalardır.

¹ Ziya BURSALIOĞLU, Eğitim Yöneticisinin Davranış Etkenleri, A.Ü. Eğitim Fakültesi, Yayın No:37, Ankara, 1980, s.3.

M.WOODHALL, "Economics of Education: A Review, Economics of Education Research and Studies, Oxford: Pergamon Press, 1987 (N.SERİN, Eğitim Ekonomisi, Ankara, 1979, s.1).

• Martin CARNOY, Economics and Education, Encyclopedia of Educational Research, (Çev. Neşri TURAL) Mc Millan Cor.1982, s.485.

⁴ M.V. WOODHALL, Economics of Education...s.12

² David MC KEVİTT-Alan LAWTON, Public Sector Management, SAGE Publications, The Cromwell Press Ltd., Great Britain, London, 1994, p.95.; M.WOODHALL, "Human Capital Concepts", Economics of Education Research and Studies, Pergamon Press, 1987, (N.SERİN, Eğitim Ekonomisi, Ankara, 1979, s.19); Charles FKANKEL, "Yüksek Öğretimin Ekonomik Kalkınmaya Etkisi, Ekonomik Gelişmeyi Hızlandıran Etken Olarak Eğitim Adlı Konferans, İstanbul, 1996, s.81.

Ancak, eğitim yatırım, "yatırımlar içerisinde en karlı, en pahalı ve sonucu en geç alınan" bir yatırımdır.⁵ Ünlü iktisatçı Singer'e göre de, eğitim yatırımı aynı zamanda, azalan verimler kanununa değil, artan verimler kanununa tabidir. Ayrıca, bu alandaki yatırımlar birbirlerine sıkı sıkıya bağlıdır.⁶

Genel olarak, eğitim ve ekonomi ilişkileri üzerinde araştırmalar yapan iktisatçılar araştırmalarında çoğunlukla, eğilim-kazanç, eğitimin birim getirisi, eğitim ve büyüme arasındaki ilişki konularını incelemişlerdir. Örneğin; Pasacoropolus, eğitimin birim getirisini (rate of return) 32 ülke için karşılaştırılmış olarak yapmıştır. Denison ise, ekonomik büyümenin kaynaklarını değişik ülkeler için karşılaştırarak incelemiştir. Shultz ise, insana yapılan yatırım (insan sermayesi) incelemiştir. Aynı şekilde OECD ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar da değişik ülkeler için eğitim-ekonomi ilişkisini ortaya koyan çalışmalar yapmışlardır.⁷

Bu araştırmacılar Psacharopoulos, 1973 yılında yaptığı bir araştırmada, az gelişmiş ülkelerde eğitimin gelir üzerindeki olumlu etkisinin Amerika Birleşik Devletlerinden daha fazla olduğu sonucuna varmıştır.⁸ Bu da eğitimin az gelişmiş ülkeler için daha önemli sonuçlar doğurmasından kaynaklanmaktadır.

1.2. İktisadi Düşünce Tarihi İçinde Eğitimin Önemi

Batı Avrupa ülkelerinde, Ortaçağın sonlarıyla Sanayi Devrimi arasındaki dönemde ortaya çıkan Merkantilist iktisadi düşünce sistemi taraftarları, iktisadi olaylar ile eğitim arasında yakın bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir.⁹

Merkantilistler, ulusal refahın artışı için esas faktörün, nitelikli insan gücüne (hüner ve yeteneğe dayanan) dayandığını ifade etmişlerdir. Bu amaçla William Petty "beşeri sermayeyi" ölçmeye teşebbüs ettiği için, insana yatırım fikrine yakınlık duymuştur.¹⁰

⁵ Uğur YILDIRIM, "Eğitim Sektöründe Kamunun Konumu ve Rolüne Eleştirel Bir Yaklaşım", Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, 21. Yüzyılda Nasıl Bir Kamu Yönetimi, Sempozyumu, Ankara, Mayıs 1997, s.4; ÜNAL, L.İlül, Sosyal Değişim ve Sosyal Gelişim Stratejileri, "Eğitimin Ekonomik Etkileri Rolü ve Türkiye ile İlgili Bulgular", DPT, Ankara, 1993, s.226-227.

İsmail KARAMAN, "Eğitim ve Yüksek Öğretim". Yeni Türkiye Dergisi, Eğitim Özel Sayısı, Yıl:2, Sayı:7, Ocak-Şubat 1996, s.351.

⁶ Martin CARNOY A.g.e., s.486; İrfan ERDOĞAN, Çağdaş Eğitim Sistemleri, Sistem Yayıncılık, İstanbul, Ekim 1995.S.23-24.

⁷ Martin CARNOY, A.g.e., s.498.; COŞAR, Numan, A.g.e, s.28.

⁸ Necdet SERİN, Eğitim Ekonomisi, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, No:77, 2.Baskı, Ankara, 1979, s.1.

⁹ SERİN, A.g.e., s.2.

Ancak, Adam Smith'den önceki dönemde, iktisat literatüründe "eğitim" kelimesine çok nadir rastlanmakta, bunun yerine daha çok, bilgi, beceri ve teknik yeterlilik anlamında "sanat" kelimesi kullanılmaktaydı. İktisat biliminin kurucusu olarak kabul edilen Adam Smith, İktisadi gelişme ile eğitim arasındaki ilişkiler konusunda ilk önemli katkısı, "Milletlerin Zenginliği" adlı ünlü eseriyle yapmıştır.¹⁴

Smith, "Milletlerin Zenginliği" (The Wealth Of Nations) adlı ünlü eserinde, "Çok fazla emek ve zaman pahasına eğitilen bir insan pahalı makinelerden biri ile karşılaştırılabilir" demek suretiyle eğitilmiş insanın önemine dikkatleri çekmiştir.¹⁵

Smith, sorunu iki yönlü olarak ele almıştır ilk olarak, eğitimi daha etkili hale getirmek isteyen bir reformcu, ikinci olarak da eğitimin amaçlarını tartışan bir ahlakçı ve öğretmen.

Klasik iktisatçılardan Thomas R.Malthus da, eğitimin önemi üzerinde durmuş, ancak Smith gibi eğitime insan kaynağının yaratılması yönünden değil, insanın daha iyi yaşaması yönünden ilgilendiği. David Ricardo ise, nüfus planlaması amacıyla eğitimin rolü üzerinde durmuştur. Klasik iktisatçılar içerisinde eğitime en fazla önem veren iktisatçı ise, Nassau W.Senior olmuştur. Senior, devletin en etkin bir şekilde eğitime müdahale etmesini ve eğitimin zorunlu olması gerektiğini savunmuştur.¹⁶

Klasik iktisatçılardan John Stuart Mili de, eğitimin kamu yararı doğrultusunda olmasından dolayı, herkesin ilk eğitimi görmesini ve üstün zekalılar için daha ileri eğitim imkanı sağlanmasını önermiştir. Kari Marx ise; sanayileşme ile birlikte artan işbölümünün ortaya çıkardığı olumsuzlukların giderilmesinde eğitimin önemine işaret etmiştir.¹⁷

A. Marshall da eğitimi, ulusal bir yatırım olarak görmüş ve en değerli yatırımın insana yapılan yatırım olduğunu belirtmiştir. Irving Fisher de, A.smith ve Von Thünen gibi eğitilmiş insan varlığına sermaye olarak bakmış ve okullar için yapılan harcamaların, gerek kişisel gerekse toplumsal açıdan gelecekle potansiyel gelir akımı sağlanması bakımından yatırım olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur.¹⁸

¹⁴ SERİN, A.g.e., s. 6-7.

¹⁵ M.V.VOODHALL, Economics of Education...,s.2.

¹⁶ SERİN, A.g.e., s.8-10.

¹⁷ A.g.e., s.11-13.

¹⁸ A.g.e., s. 13-15.

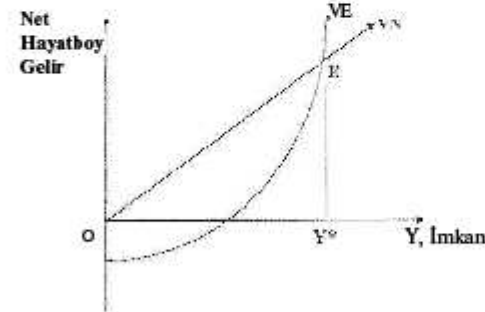
Ünlü iktisatçılardan Harbison ve Myers (1964) yaptıkları araştırmalarda kişilerin gördükleri ortaöğretim ve yükseköğretim ile kişi başı¹⁹ düşen gelir düzeyleri arasında yüksek bir ilişki olduğunu belirtmişlerdir.²⁰

Eğitimin getiri oranı ve insan sermayesi ile ilgili birçok araştırma diğer ülkelerde de yapılmıştır, ABD'de Hansen (1963), Becker (1964) ve Hanoch (1967), İngiltere'de Blaug (1967), Meksika'da ve diğer Latin Amerika ülkelerinde Carnoy (1967) tarafından yapılan araştırmalar, bir yatırım olarak eğitimin getiri oranının büyük ölçüde fiziksel sermayeye yapılan yatırıma benzediğini ortaya koymuştur.²¹

1.3. Eğitim Yatırımı Kararı

Eğitim yatırıma karar verilirken göz önüne alınması gereken iki durum aşağıdaki şekiller yardımıyla açıklanmaktadır.²²

Şekil.1.Eğitsel Tercih Marjini

Şekilde, VN Yükseköğretime yatırım yapmayanlar için ömür boyu gelir ile imkan arasındaki ilişkiyi göstermektedir. VN orijinden başlar, eğer artan oranlı bir vergi sistemi varsa (şekilde olduğu gibi), VN doğru şekilde olacaktır.

¹⁹ Martin CARNOY, A.g.e., s.487.

²⁰ J.HALLAK-RCOOMBS, "Education as a System", Cost Analysis in Education, The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London, 1987. (N.SERİN, Eğitim Ekonomisi, Ankara, 1979, s.97);Martin CARNOY, A.g.e.,s.487.

²¹ John CREEDY, The Economics of Higher Education, Edward Elgar Publishing Limited, Great Britain, 1995, p.13-15.

Yükseköğretime yatırım yapanlar VE ile gösterilmektedir. VE orijinin aşağısından başlar. Çünkü, doğrudan maliyetler düşük imkanlı kazançları geçmektedir. Belli bir noktadan sonra ise VE pozitif olmaktadır.

Eğer, yükseköğretimle elde edilen fayda imkanlarla pozitif yönlü olarak ilişkilirse VE'nin profili konveks olur. VE'nin bu konveks hali, herhangi bir vergi artışıyla daha da konveks olamaz. Bu nedenle, E noktasında her iki doğru kesişirler ve imkan seviyesi Y^* olur.

Bu düzey, eğitsel tercih marjindir. Bu seviyenin fazlasına sahip olanlar için yükseköğretime yatırım yapmak değerlidir. Y^* tektir çünkü, VN ile VE bir kere kesişirler (en azından negatif olmayan değerler için).

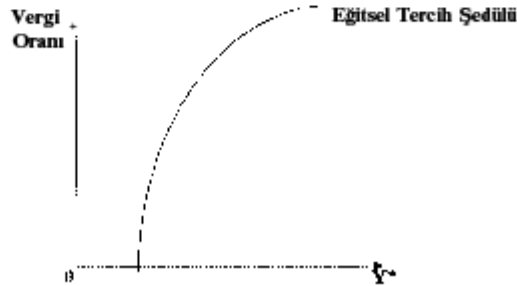
Bu durumda iki etki söz konusudur, ilki, vergi tabam etkisidir. Yatırım yapanların kazançları daha yüksek olduğundan, net devlet hasılatı düşük vergi oranlarıyla yükselir.

İkinci etkisi, üretkenlik etkisidir. Beceri düzeyleri arasındaki farklılıktan kaynaklanan verimlilik etkisidir. Bu etkilerin her ikisi de eğitsel tercih marjini bağlar (Y^*). Bu şekildeki her iki çizgi de tutarlıdır. Ancak, buradaki bağımlılıkların incelenmesi iki çizgiyle yeterli değildir.

Bununla beraber, eğitsel tercih marjini faktörlerin türüne bağlıdır. Ancak, marjinal vergi oranı ile Y^* arasındaki kısmi ilişkiyi dikkate almak faydalıdır. Bu ilişki eğitsel tercih şedülü olarak adlandırılmaktadır.

Eğitsel tercih şedülü aşağıdaki şekil üzerinde gösterilmektedir.²²

Şekil.2. Eğitsel Tercih Şedülü

John CREEDY, A.g.e., s. 15.

Vergi oranı t 'e yaklaştığı zaman hiç kimse için yükseköğretime yatırım yapmak karlı değildir (hangi gelir düzeyine sahip olurlarsa olsunlar). Pöitimsel tercih şedülü, yatay çizgide $t = 1$ 'e yaklaşmaktadır.

Bu eğrinin şekli ve pozisyonu diğer faktörlere de bağlıdır. Bunlar;
- Yatırımların özel getirisinin yapısı,
- Dışsal etkilerin boyutu,
- Bağış boyutu,
- Hükümet gelirlerinin miktarıdır.

1.4. Eğitimin Üretim ve Tüketim Özellikleri

Eğitimin üretim ve tüketim üzerindeki etkilerinin belirlenmesi, eğitimin iktisadi bakımdan etkilerinin belirlenmesi açısından önem taşımaktadır. Bu bakımdan eğitimin üretim etkileri şu başlıklar altında toplanabilir:²³

i. Bilimsel araştırma tekniklerinin geliştirilmesi ve öğretimi, işletmelerde verimliliğin artırılması yoluyla tüm ülkede verim artışı ve yeniliklerin yapılması.

ii. Eğitim, potansiyel yetenekleri keşfettiği gibi bu yeteneklerin değerlendirilmesi fonksiyonunu da yerine getirmektedir.

iii. Eğitim, insanların iktisadi büyüme ve kalkınma ile birlikte hızlı değişimlere uyum sağlamalarını sağlar.

iv. Eğitim yoluyla öğretmen ve öğretim üyeleri de yetiştirildiğinden üretim için gerekli bilgilerin gelecek kuşaklara aktarılması mümkün olmaktadır.

v. Son olarak hızlı büyüme ve kalkınmanın yolu da halkın bilgi ve becerileri hızlı bir şekilde eğitim kurumlarında edinmesinden geçmektedir.²⁴

Eğitimin üretim üzerindeki bu olumlu faydalarından başka şimdiki ve gelecekteki tüketim üzerinde de etkileri söz konusudur.²⁵

²² Amin KURTKAN, Eğitim Yolu İle Kalkınmanın Esasları, İ.Ü.İ.F. Yayın No:388, İstanbul, 1977, s.64.

Serpil AYTAÇ, Üniversite Gençliğinin Yüksek Öğretimde Karşılaştığı Sorunlar, U.Ü. Basımevi, Yayın No:81, Bursa, 1993, s.97.;Yusuf EKİNCİ, Hükümet ve Siyasi Parti Programlarında Millî Eğitim (1920-1994), Ankara, 1994, s.17.;Aynca bkz. Yüksel KAVAK, Meslek Yüksekokulları Değişim ve İş Hayatıyla İlişkileri, H.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara, 1992, s. 12.

²⁴ Amin KURTKAN, A.g.e., s.65.

i. İlk olarak eğitim kurumlarının şimdiki tüketim etkileridir.

ii. Eğitim, gelecekte kişilerin gelirlerini arttıran bir yatırım olduğuna göre, gelecekte elde edilecek gelir ile doğru yönde tüketim de olumlu şekilde etkilenecektir.

iii. Eğitimin geleceğe yapılan bir yatırım olması nedeniyle, gelecekteki üretimi de etkilemektedir.

Görüldüğü üzere eğitim, şimdiki ve gelecekteki üretim ve tüketimin miktar ve bileşimini etkileyen temel unsurlarından birisi olabilir.

1.5. Eğitimin Talep ve Arz Özellikleri

Yan kamusal bir hizmet olarak nitelendirilebilecek eğitim hizmetinin iktisadi anlamda arz ve talep özelliklerinin belirlenmesi daha sonra yapılacak tahliller açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle önce eğitim talebi daha sonra da eğitim arzı incelenecektir.

1.5.1. Eğitim Talebi

İktisatta talep, "herhangi bir maldan belirli bir sürede ve farklı fiyatlar karşısında satın alınmak istenen miktar" şeklinde tanımlanabilir.²⁶ Eğitim talebini ise; "kişinin, belli bir konu ile ilgili olarak, belli bir seviyede, belli bir eğitim kurumuna devam edebilme imkanı" olarak tanımlamak mümkündür.²⁷

Yukanda verilen iki farklı tanımdan da anlaşılacağı gibi, eğitim hizmetlerinin özelliğinden dolayı talebi de farklı olmaktadır. Eğitimin bu farklı özellikleri;²⁸

i. Eğitim iktisadi anlamda bir mal olmakla birlikte, hizmet niteliği taşımakta ve belli bir eğitim seviyesi için aynı miktarda harcama yapan herkes eğitim hizmetinden aynı ölçüde fayda sağlamamaktadır.

ii. Diğer birçok zorunlu tüketim malı ile eğitim hizmeti arasındaki önemli bir farklılık ta zorunluluk dereceleriyle ilgilidir. Beslenme, barınma ve giyinme gibi bazı ihtiyaçların kısa sürede karşılanması gerekirken, eğitim ihtiyacı zamana yayılarak daha uzun bir sürede karşılanabilir.

²⁶ İ.Hakkı DÜĞER, İktisada Giriş, Üniversite Kitabevi, Kütahya, 1996, s. 188.

²⁷ SKRİN, A.g.e., s.17.

²⁸ A.g.e., s.17-20.

iii. Eğitim hizmeti ile diğer mallar arasındaki önemli bir farklılık ta, eğitim hizmetlerinin gittikçe artan yani kümülatif bir özellik taşımasıdır, diğer mal ve hizmetler kısa sürede ve çoğunlukla bir defada tüketilmeleri nedeniyle ihtiyaç duyuldukça talep edilirler. Oysa eğitim ihtiyacı süreklidir ve ölüncüye kadar devam eder.

iv. Eğilim ihtiyacının karşılanmasında belli bir son nokta yoktur.

v. Eğitim hizmeti hem bir üretici malı hem de bir tüketici malı özelliği taşımaktadır.

Yukanda sayılan eğitimin beş özelliğinden dolayı diğer malların talepleriyle farklılıklar taşımaktadır. İktisatta herhangi bir malın talebini etkileyen faktörler şunlardır;²⁹

i. Talep edilen malın fiyatındaki değişimler

ii. Diğer faktörlerdeki değişimler

a. Gelir değişmesi

b. Diğer malların fiyatının değişmesi

c. Tüketici tercihlerinin değişmesi

d. Gelecekte gelir ve fiyatların değişmesine yönelik beklentiler

e. Tüketici sayısının değişmesi

Buna karşılık eğitim talebini etkileyen faktörler ise; makro ve mikro ekonomik unsurlar olmak üzere iki şekilde incelenebilir;³⁰

1.5.1.1. Makro Ekonomik Unsurlar

Bir ülkede eğitim talebini etkileyen en önemli faktörler; o ülkenin milli gelir seviyesi, nüfus miktarı ve nüfusun yaş ve cinsiyet bakımından durumudur.

Ayrıca, nüfusun bulunduğu yerleşim yeri de eğitim talebini etkilemektedir. Şehirlerde yaşayanların eğitime olan talebi genellikle kırsal alanda yaşayanlardan yüksek olmaktadır.

Eğitim talebini etkileyen önemli unsurlardan birisi de bir ülkenin milli gelir seviyesidir. Milli gelir artışıyla birlikte ülkede gelir artışı da sağlandığından, eğitim talebi de artmaktadır. Milli gelirin düşük olması duru

²⁹ İ.Hakkı DÜĞER, İktisada Giriş, Üniversite Kitabevi, Kütahya, 1996, s. 190-192.

³⁰ Necdet SERİN, A.g.e., s.26-37.

munda ise, Milli Gelirden eğitime ayrılacak pay da düşük kalacağından eğitime olan talebin büyük kısmı karşılanamaz.

1.5.1.2. Mikro Ekonomik Unsurlar

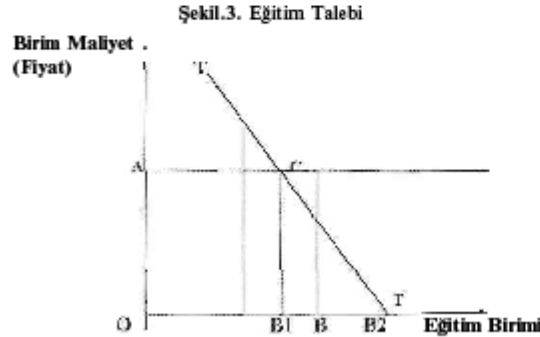
Daha önce de açıklandığı gibi, iktisat biliminde mal ve hizmetlere olan talebi etkileyen en önemli unsurlar, talep edilen malın fiyatı, gelir değişimi ve tüketicilerin tercihlerindeki değişikliklerdir.

1.5.1.2.1. Fiyat ve Eğitim Talebi

Eğitimin fiyatı, eğitim hizmetinden faydalanmak için ödenen bedel şeklinde tanımlanabilir. Ancak, öğrenci veya tüketici açısından eğitimin fiyatı, öğrencinin okula kayıt sırasında ve eğitim süresince ödedikleri ile kırtasiye, barınma ve diğer harcamaların yanı sıra, öğrencinin okula devam nedeniyle bir işte çalışmaktan dolayı vazgeçilen gelir kaybı toplamından oluşur.²¹

Görüldüğü üzere eğitim fiyatı birçok unsurdan meydana gelmektedir. Bu unsurlardan en önemlisi öğrencinin okula devam etmesi nedeniyle kaçırılan veya vazgeçilen gelir ya da fırsat maliyetidir.

Eğitim talebi ile fiyat arasındaki ilişki diğer mallarda olduğu gibi ters yönlüdür. Eğitim fiyatı arttıkça eğitim talebi azalmakta, fiyat düştükçe de artmaktadır. Bu durumu yapılan istatistiksel çalışmalar da ispatlamaktadır. Örneğin; Vermont Üniversitesinde yapılan bir çalışmada, bu üniversite öğrencilerinden alınan kayıt harcı 625 dolardan 325 dolara düşürüldüğünde, üniversiteye devam eden öğrenci sayısında büyük bir artış olduğu tespit edilmiştir. Buradan hareketle

Noted: SERİN, A. g. c, s.35.

de eğitim talebi aşağıdaki şekil üzerinde gösterilmektedir.²²

Şekilde TT doğrusu (veya eğrisi) eğitim talep doğrusudur. AA doğrusu ise; birim eğitim maliyetini göstermektedir. AA doğrusu aynı zamanda arz doğrusu olup sabit farz edilmiştir. Eğer bir kimse belli bir anda daha fazla eğitim elde etmek isterse, ilave birimler için ödemek isteyeceği fiyat O A'dan daha düşük olacaktır için, talep doğrusu soldan sağa ve aşağı doğru azalacaktır. Şekilde eğitimin denge noktası AA ve TT doğrularının kesiştiği QB üretim hacmi olacaktır. OB'den daha küçük bir eğilim hacminde, eğitim hizmetinin maliyeti veya fiyatı tüketicilerin OB1 talep hacminde ödemek istedikleri fiyattan daha düşük olacak ve hizmet arzı artırılacak, OB'den daha büyük bir eğitim hacminde ise, eğitim hizmetinin maliyeti veya fiyatı OB2 talep hacminde tüketicilerin ödemek istedikleri fiyattan üstünde olacaktır hizmet arzı daralacaktır.

Ancak, eğitim talebi ile fiyat ilişkisi tartışılırken, eğitimin çeşitli kademelerinde devlet katkısı hesaba katılmalıdır. Örneğin; birçok ülkede ilk öğretim Parasız olduğundan fiyatın talebi etkilemesi çok düşük düzeyde kalmaktadır. Ancak, yükseköğretimde fiyatın talebe etkisi yüksek olduğundan, birçok ülke fiyatı düşük tutmak için çeşitli desteklemeler yapmaktadır. Bu desteklemelerin en önemlileri; doğrudan okullara yapılan mali transferler, öğrencilere sağlanan burs, barınma ve kredi imkanlarıdır.

1.5.1.2.2. Gelir Seviyesi ve Eğitim Talebi

Eğitim talebini etkileyen önemli faktörlerden birisi de kişilerin sahip oldukları gelir seviyesidir. Bilindiği gibi iktisat teorisinde, malların talebi ile gelir arasında doğru yönlü bir ilişki mevcuttur. Eğitim talebi ile gelir arasındaki ilişki de doğru yönlüdür. Başka bir deyişle gelir düzeyi arttıkça eğitime olan talep artmakta, gelir düzeyi düştükçe de eğitim talebi azalmaktadır.

Eğitim talebi ile Kişi Başına Düşen Milli Gelir arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla, gerek Harbison ve Myers'in birlikte yaptıkları Çalışmada gerekse Birleşmiş Milletlerin yaptığı bir çalışmada, gelir ile okul- 'aşma oranı arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.²³

1.5.1.2.3. Tüketici Tercihleri ve Eğitim Talebi

İktisat teorisinde mallara olan talebi kişisel tercihler de etkilemektedir. Aynı şekilde, kişisel tercihler, eğitim talebini de etkilemektedir. Kişinin

²¹ r'Noted(SERİN, A. g. c, s.36.

²² NNNoted SERİN, A. g. c, s.32.

bu tercihlerini, yaşadıkları yerleşim yeri, ailesi'nin sosyo-ekonomik durumu, yakın çevresi ve inançlar gibi birçok faktör etkilemektedir.

Bu faktörlerden şüphesiz en önemlisi, aile'nin sosyo-ekonomik durumudur. Meslek sahibi, yönetici gibi toplumda itibar gören belli niteliklere sahip ebeveynlerin çocukları bu niteliklere sahip olmayanlara göre daha fazla eğitim hizmetlerinden yararlanmaktadırlar.¹⁴

1.5.2. Eğitim Arzı

İktisat teorisinde arz şu şekilde tanımlanmaktadır: "Herhangi bir piyasada, belli bir zaman diliminde, belirli fiyatlar karşısında, satıcının satmak istediği mal miktarıdır."¹⁵

Arzı belirleyen faktörleri de şu şekilde sıralamak mümkündür:¹⁶ Arzı belirleyen önemli faktörlerden ilki malın fiyatıdır. Diğer faktörler ise; firmanın hedef ve amaçları, diğer malların fiyatları, teknolojik düzey, arz edilen malın piyasadaki satıcı sayısı, faktör fiyatlarındaki değişimler, zevkler ve malın gelecekteki fiyatıyla ilgili beklentilerdir. Ancak, eğitim arzını belirleyen faktörler bundan bir ölçüde farklıdır.

1.5.1.1. Eğitim Arzını Belirleyen Faktörler

Eğilim arzını belirleyen ana faktörleri şu şekilde sıralamak mümkündür:¹⁷ Eğitim hizmetinin üretiminden dolayı katılan masraf veya maliyetler, eğitim giderleri ve eğitimde üretim fonksiyonudur.

1.5.1.2. Eğitim Maliyet ve Giderleri

Öğretmen ve öğretim elemanları, eğitimde kullanılan diğer personel, öğrenciler, binalar ve eğitimde kullanılan diğer araçlar eğitim hizmetlerindeki girdileri oluştururlar. Ancak bu girdilere öğrencilerin kırtasiye, bannma ve ulaşım gibi diğer harcamalarının da eklenmesi gerekmektedir. Bütün bu girdilerin birleşiminden elde edilen hasıla öğrencilere sağlanan eğitim hizmetidir. O halde eğitim hizmetlerindeki üretim fonksiyonu; öğrencilerin elde ettikleri eğitim seviyesi ve eğitim süresinin, eğitim girdileri ile aralarındaki ilişki olarak ifade edilebilir.

1.5.1.3. Eğitimde Üretim Fonksiyonu

¹⁴ Necdet SERİN A.g.c., s.30.

¹⁵ İ.Hakkı DÜĞER, *İktisada Giriş, Üniversite Kitabı, Kütahya, 1996.* s.262.

¹⁶ DÜĞER, A.g.c., s.270-271.

¹⁷ SERİN, A.g.c., s.45-55.

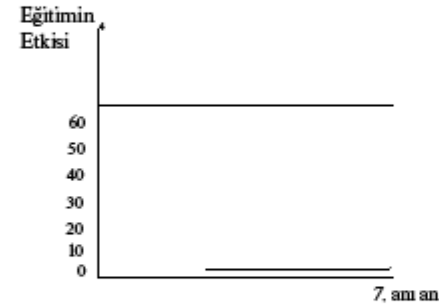
Eğilimde üretim fonksiyonunu mikro ve makro üretim fonksiyonları şeklinde incelemek mümkündür.

Eğitimde Mikro Üretim Fonksiyonu

Mikro üretim fonksiyonu, bireysel olarak belli bilgi ve becerilerin öğrenilmesidir. Bunun en basit örneği, bir kişinin basit bir el işi kendisine gösterildiği zaman nasıl öğrendiğidir. Bunun için, bu kişinin bu işi yapması için geçen süre belli zaman aralıklarıyla ölçülür. Bu durum aşağıdaki şekil üzerinde gösterilmektedir.¹⁸

Şekilde; eğitim bakımından meydana gelen artışlar belli bir noktaya kadar sıfırdan büyüktür. Eğitim için ek zaman ayrılması durumunda ise, söz

Şekil.4. Öğrenim Eğrisi

konusu artışlar sıfıra düşer. Bu durumun anlamı, öğrenimde belli bir seviyenin ötesine geçmenin mümkün olmadığını, çünkü kişisel yeteneklerin ve öğrenme kapasitesinin tamamen kullanıldığınıdır.

Eğitimde Makro Üretim Fonksiyonu

Eğitim hizmetlerinden daha önce de ifade edildiği gibi hem birey (öğrenci) hem de bireyin artan yeteneklerinden tüm toplum fayda sağlamaktadır. Ancak, eğilim hasılasını ölçmek son derece zordur. Bununla beraber bireyin elde ettiği eğitim miktarını belirlemeye yarayan iktisadi ölçütler geliştirilmiştir. Bunlar, eğitimin sağladığı kalma değer ve eğilim maliyetleridir. Eğitim yoluyla sağlanan gelirin tespiti için iki yönteme başvurulabilir.

leridir. Eğitim yoluyla sağlanan gelirin tespiti için iki yöntemle başvurulabilir. Bunlar; değişik eğitim seviyelerinde olan öğrencilerin hayat boyu elde edecekleri gelir miktarı ile yıllık gelir seviyesinin karşılaştırılmasıdır.³⁹

Hayat boyu geliri tespit etmenin en iyi yolu; öncelikle kişinin son olarak mezun olduğu eğitim kademesindeki yaşı ile 64 yaş (faal nüfusun üst yaş sınırı) arasındaki fark alınır. Daha sonra ise; bulunan bu yaş farkı yıllık gelir miktarı ile çarpılır. Ancak, bu hesaplama yapılırken, kişinin işsiz kalmadığı, yıllık gelirinin değişmediği, 65 yaşına kadar bu kişinin yaşadığı varsayılmakta ve 64 yaşından sonra emekli olup olmadığı göz önünde bulundurulmamaktadır.⁴⁰

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Amiran KURTKAN, *Eğitim Yolu İle Kalkınmanın Esasları*, İ.Ü.İ.F. Yayın No:388, İstanbul, 1977.
- David MC KEVITT-Alan LAV/TON, *Public Sector Management*, SAGE Publications, The Cromwell Press Ltd., Great Britain, London, 1994.
- İ.Hakkı DÜĞER, *İktisada Giriş*, Üniversite Kitabevi, Kütahya, 1996.
- İrfan ERDOĞAN, *Çağdaş Eğitim Sistemleri*, Sistem Yayıncılık, 1.Baskı, İstanbul, Ekim 1995.
- J.HALLAK-PCOOMBS, "Education as a System", *Cost Analysis in Education*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London, 1987.
- John CREEDY, *The Economics of Higher Education*, Edward Elgar Publishing Limited, Great Britain, 1995.
- M.WOODHALL, "Human Capital Concepts", *Economics of Education Research and Studies*, Pergamon Press, 1987.
- M.WOODHALL, "Economics of Education: A Review", *Economics of Education Research and Studies*, Oxford: Pergamon Press, 1987.
- Martin CARNOY, *Economics and Education*, *Encyclopedia of Educational Research*, (Çev. Nejla TURAL) Mc Millan Cor.1982.
- Necdet SERİN, *Eğitim Ekonomisi*, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, No:77, 2.Baskı, Ankara, 1979.
- Serpil AYTAÇ, *Üniversite Gençliğinin Yüksek Öğretimde Karşılaştığı Sorunlar*, U.Ü. Basımevi, Yayın No:81, Bursa, 1993.
- T.W.SCHULTZ, *Education And Economic Growth*, *Social Forces*

³⁹ T.W.SCHULTZ, *Education And Economic Growth*, *Social Forces Influencing American Education*, The National Society For Of Education, 60'th, Yearbook, Chicago, 1961, (SERİN, A.g.c., s.50-51'den naklen).

⁴⁰ SERİN, A.g.c., s. 51'

- Influencing American Education*, The National Society For Of Education, 60'th, Yearbook, Chicago, 1961.
- ijNAL, L.İşıl, *Sosyal Değişim ve Sosyal Gelişme Stratejileri*, 'Eğitimin Ekonomik Etkileri Rolü ve Türkiye ile İlgili Bulgular', DPT, Ankara, 1993.
- yüksel KAVAK, *Meslek Yüksekokulları Değişim ve İş Hayatıyla İlişkileri*, H.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara, 1992.
- Yusuf EKİNCİ, *Hükümet ve Siyasi Parti Programlarında Millî Eğitim (1920-1994)*, Ankara, 1994.
- Ziya BURSALIOĞLU, *Eğitim Yöneticisinin Davranış Etkenleri*, A.Ü. Eğitim Fakültesi, Yayın No:87, Ankara, 1980.
- Ziya BURSALIOĞLU, *Eğitim Yöneticisinin Sistemi Değerlendirmesi*, A.Ü. Eğitim Fakültesi, Yayın No:72, Ankara, 1978.

MAKALELER VE DİĞER YAYINLAR

- Alexander KING, "Eğitim, Toplum ve Gelişim", *Ekonomik Gelişmeyi Hızlandıran Etken Olarak Eğitim*, Adli Konferans, İstanbul, 1966.
- C.Hendricus BOS, "İktisadi Gelişimde Eğitimin Yeri ve Değeri", *Ekonomik Gelişmeyi Hızlandıran Etken Olarak Eğitim*, Adli Konferans, İstanbul, 1966.
- Charles FRANKEL, "Yüksek Öğretimin Ekonomik Kalkınmaya Etkisi, Ekonomik Gelişmeyi Hızlandıran Etken Olarak Eğitim", Adli Konferans, İstanbul, 1966.
- İsmail KARAMAN, "Eğitim ve Yüksek Öğretim", *Yeni Türkiye Dergisi*, Eğitim Özel Sayısı, Yıl:2, Sayı:7, Ocak-Şubat 1996.
- Mehtap TUNÇ, "Türkiye'de Eğitimin Ekonomik Kalkınmaya Etkisi", *D.E.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt:8, SayıII, 1993.
- Numan COŞAR, *Türkiye'de Eğitim ve Eğitim Harcamaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1988.
- Ramazan ÇETİNDAGLI, "2000'li Yıllara Girerken", *Yeni Türkiye Dergisi*, Eğitim Özel Sayısı, Yıl:2, Sayı:7, Ocak-Şubat 1996.
- Uğur YILDIRIM, "Eğitim Sektöründe Kamunun Konumu ve Rolüne Eleştirel Bir Yaklaşım", *Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü*, 21. Yüzyılda Nasıl Bir Kamu Yönetimi, Sempozyumu, Ankara, Mayıs 1997.